

Äidinkielen opetus

Mihin tunnit kadonneet?

En mielelläni ryhdy valitusvirteen äidinkielen tuntimäärän vähyydestä, sillä jokainen kouluaine toivoo lisää tunteja, jotta sen hyvyydet oikein aukenisivat oppilaille, mutta tuntimäärät pikemmin vain vähenevät kuin lisääntyvät. Melkein kaikki aineet voivat myös osoittaa toisia maita, joissa asiat ovat paremmin. Näin äidinkielikin.

Monissa maissa vaikuttaa yhä vanha kielipainotteinen lyseo tai ainakin lukio. Esim. Unkarin lukiossa on unkarin kieltä neljänä vuonna yhteensä kuusi viikkotuntia ja kirjallisuutta yksitoista viikkotuntia. Sinne pyrkii noin puolet ikäluokasta mutta pääsee viidesosa, ja sieltä korkeakoulut etupäässä rekrytoivat opiskelijansa. Teknisissä ja kaupallisissa toisen asteen kouluissa äidinkieltä ja kirjallisuutta on suunnilleen saman verran kuin meikäläisessä lukiossa. Meilläkin oppikoulu painotti kieliä, vaikka vanha klassinen traditio alkoi heiketä jo viime vuosisadan lopulla, niin että 1910-luvun uudistuksessa jäljelle jäi vain muutama klassinen lyseo. Silti linjajako antoi »yleislukiossa» valinnan mahdollisuuksia. Tuntimääriä tai päättökokeita tuskin kannattaa kansainvälisesti vertailla ottamatta huomioon tradition eroja ja opetussuunnitelman kokonaisuutta.

Äidinkielen tuntimäärä romahtanut Ruotsissa

Ruotsalainen kasvatustieteen professori Urban Dahllöf on tutkinut aineryhmien tuntiosuuksien kehitystä Ruotsin kansain peruskoulussa (1981). Hän osoittaa suuren muutoksen tapahtuneen hiipivästi, ilman perusteluja tai julkista keskustelua ja ilman että päättäjatkään oikein ovat sitä huomanneet. Päätösmekanismi on useita kertoja peräkkäin liikautanut samaan suuntaan.

Ruotsi siirtyi seitsenvuotisesta kansakoulusta yhdeksänvuotiseen yhtenäiskouluun 1955; peruskoulun opetussuunnitelma uudistettiin ensin 1969 ja siten 1980. Näissä käännteissä äidinkieli on toistuvasti joutunut kärsimään, niin että yhdeksänvuotisessa peruskoulussa nyt on vähemmän äidinkielen tunteja kuin vuosisadan alun kansakoulussa! Koko historiallis-yhteiskunnallinen aineryhmä on mennyt alamäkeä, erityisesti historia ja maantiede. Matematiikka ja luonnontieteet ovat hienoisessa nousussa, mutta suurin voittaja on opetussuunnitelman sekalaisryhmä, johon kuuluvat kansalaistaito, valinnaiset lisäaineet, oppilaiden erilainen ohjaus ja huolto jne. Ruotsin peruskoulussa oli tarkoitus vahvistaa perustaitoja, kuten äidinkieltä ja matematiikkaa, mutta uudet aineet ovat vaatineet tilaa entisiltä. Vuodesta 1955 vuoteen 1980 äidinkielen tunninit ovat vähentyneet kymmenellä, mutta matematiikka on pitänyt puolensa ja lisääntynyt kahdella.

TAULUKKO 1. Äidinkielen tuntimäärien kehitys kansa- ja peruskoulussa.

Koulumuoto	Luokat									Tunteja yht.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Kansakoulu 1899	10	10	8	8	7	6					49
Kansakoulu 1925	8	8	7	7	5	5					40
Kansakoulu 1950	9	9	9	9	7	7					50
Kansakoulun 4 luokkaa + keskikoulu 1950	9	9	9	9	4	3	4	3	4		54
Peruskoulu 1970	9	9	6	6	6	6	3	3	3		51
Peruskoulu 1974	8	8	5	5	5	5	3	3	3		45

Ruotsin koululaisten luku- ja kirjoitustaito eivät kuitenkaan ole sanottavasti huonontuneet, vaikka jotkin kohokirjoitukset ja tutkimusten väärät tulkinnot ovat nostattaneet katastrofin tunnelmia. Taidoissa on silti niin paljon parantamisen varaa, että lukioon on pitänyt järjestää kompensatiokurssi. Suurin vahinko tapahtuu Dahllöfin mukaan siinä, ettei koulu ehdi opettaa lasta kirjan käyttäjäksi eikä kehittää lukemisharrastusta. Laskun maksavat raskaimmin ne lapset, jotka eivät kotonaan voi juurtua lukevaan ja kirjoittavaan kulttuuriin.

Miten Suomessa?

Suomessa kehitys on ollut samantapainen, niin kuin oheisesta taulukosta näkyy. Siinä on laskettu yhteen kansakoulussa kuuden vuoden ja peruskoulussa yhdeksän vuoden äidinkielen viikkotunnit. Vertailun vuoksi näkyviin on pantu myös kansakoulun neljän ja keskikoulun viiden luokan muodostama kokonaisuus. Luvut puhuvat puolestaan.

Alkuun on lähdetty tuntijaosta, joka sisältyy kansakoulun oppi- ja lukukirjakomitean mietintöön vuonna 1899. Viitteellinen tuntijako on jo 1866:n kansakouluasetuksessa, mutta vasta vuosisadan vaihteeseen mennessä kansakoulunkäynti ja oppiaineet vakiintuivat. Kansakoulun ensimmäinen varsinainen opetussuunnitelma valmistui 1925. Se korostaa runsasta

puhe- ja kirjoitusharjoittelua kaikissa aineissa. Tähän harjoitukseen ja tehostuneeseen alkuopetukseen luotettiin niin, että äidinkielen tunteja vähennettiin. Niitä jäikin opettajien mielestä aivan liian vähän. Tämä otettiin huomioon, kun opetussuunnitelmaa 1940-luvulla uudistettiin. Niinpä 1950:n opetussuunnitelmaan lisättiin tunteja ja siihen laadittiin perusteellinen äidinkielen osa. Lisäksi ns. luokan yhteinen tunti tarkoitettiin pääasiassa puheharjoitteluksi: piti keskustella yhteisistä asioista ja antaa tilaa oppilaiden esityksille.

Peruskouluun siirryttäessä tunteja jaettiin uudestaan samaan tapaan kuin Ruotsissa. Kuutena ensimmäisenä vuotena oli äidinkieltä yhteensä 42 viikkotuntia, kun sitä kansakoulussa oli ollut 50 tuntia. Oppikoulun kanssa oltiin alaluokkien osalta suunnilleen tasoissa, koska myös siellä oli suuri määrä aineita. Vuonna 1973 viisipäiväiseen työviikkoon ja kymmenpäiväiseen jaksoon siirryttäessä kaikkien aineiden tunnit vähenivät, äidinkielen esim. keskikoulussa 2,5 tuntia.

Meillä ei peruskouluun sijoitettu vain yhtä vierasta kieltä niin kuin Ruotsissa vaan kaksi. Vaikka koulunuudistustoimikunta, peruskoulun opetussuunnitelmatoimikunta ja eduskunnan sivistysvaliokunta — kuultuaan 71:tä asiantuntijaa — esittivät yhtä vierasta kieltä, poliittiset päättäjät tekivät 1968 kaksi kieltä, joista toisen on oltava ruotsi, pakolliseksi kaikil-

Äidinkielen opetus

le oppilaille. Tämä on suomalaisen opetusuunnitelman suuri pulma. Kahta kieltä opetetaan yhteensä 25 viikkotuntia, joista kummallekin liikenee aineen vaatelaaisuuteen nähden perin vaatimaton tuntimäärä. Ruotsin kieli on vahvistanut asemaansa myös korkeakouluopinnoissa. Sopii ihailla yhä pienenevää vähemmistöä, joka onnistuu myymään äänensä yhä kalliimmalla.

Oheisen taulukon tuntisummista näkyy, että peruskoulun yhdeksän vuoden aikana opiskellaan nykyään vähemmän äidinkieltä kuin vuosisadan vaihteen tai 1950- ja 1960-luvun kansakoulun kuutena vuonna. Eroa on runsas puolitoista vuotta, jos pitää yläasteen luokan keskituntimääränä kolmea. Keskikouluun eroa tulee yhdeksän viikkotuntia eli kolme kouluvuoden verran. Unesco pitää luku- ja kirjoitustaidon yleismaailmallisena tavoitteena tasoa, joka saavutetaan neljän vuoden säännöllisellä koulunkäynnillä, mutta kehittyneissä teollisuusmaissa se ei riitä vaan koulua tarvitaan kuusi vuotta. Peruskoulumme tarjoaa nykyisin äidinkielen opetusta hädin tuskin niin paljon kuin aikaisemmin saatiin kuudessa vuodessa.

Entä opetuksen tulokset?

On tietenkin erittäin vaikeaa vertailla koululaisten entisiä ja nykyisiä taitoja. Muuttujia on niin monenlaisia, että niitä tuntuu olevan yhtä vaikeaa hallita kuin kapallista kirppuja. Tallella on kuitenkin varsin runsaasti koululaisilla vuosikymmenten varrella teetettyjä kirjoitteita ja koesarjoja tulos- ja taustatietoineen. Rohkea tutkija voi siis yrittää koota tutkittavien verrokijoukon ja toistaa kokeen. Sellaisen tutkimuksen on tehnyt kansa- ja peruskoululaisten lukutaidosta Eero Viitaniemi (1981) ja kirjoitustaidosta Sirkka-Liisa Rauramo (käsikirjoitus). Molemmat tutkivat 3. ja 4. luokan oppilaita; edellinen vertaili vuosia 1965 ja 1980, jälkimmäinen vuosia 1946 ja 1979. Viitaniemi selvitti ääneen ja ääneti luke-

misen nopeutta, tekstin ymmärtämistä ja synonyymien tuntemusta. Hän havaitsi, että oppilaat selvisivät 1980 jokaisesta osatehtävästä paremmin; myös hajonnat olivat pienempiä. Rauramon tutkimusta ei ole vielä julkaistu, joten siitä tässä vain päätulos: kirjoitustaito ei samoin mitoin punnittuna näytä kolmannesvuosisadassa ainakaan huonontuneen, sen sijaan nykyään jäädään kauemmas tavoitteista, sillä ne ovat vaativampia. Siinäpä se.

Tavoitteiden saavuttamista on selvitetty mm. Katri Sarmavuori, joka on seurannut samojen oppilaiden etenemistä peruskoulun alusta yläasteelle saakka (esim. 1983a ja b). Hänen mukaansa 6. ja 7. luokalla keskimäärin 70—80 % oppilaista saavuttaa äidinkielen taitojen perustason, joka määritellään opetussuunnitelmassa, lukemisessa jopa 90 %. Kiinnostus ja harrastus sen sijaan ovat heikompia. Aikapula ilmeisesti estää pääsemästä käsiksi yksillöllisesti kiinnostavaan ainekseen. Vuonna 1982 valmistuneet oppimääräsuunnitelmat suosittavat erityisesti järjestelyjä, joiden tiedetään vahvistavan motivaatiota. Valitettavasti koululaitoksen organisaatiota kehitetään juuri päinvastaiseen suuntaan, mm. yhä vähentämällä valinnan mahdollisuuksia.

Ylioppilastutkinnossa eivät äidinkielen kirjoitelmat ole korjaajien käsityksen mukaan huonontuneet peruskoulun tulon jälkeen. Arvosanaajakautahan on suhteellinen, niin että siitä ei voi tehdä päätelmiä. Joka kevät vaaditaan enemmän laudatureja. Kilvoittelu on niin ankara, että se tuo mieleen olympialaiset, joissa tätä nykyä hopea- ja pronssimitalin saajat purskahtavat itkuun. Laudaturien metsästys johtunee jatko-opiskelupaikkojen luulotellusta puutteesta. Todellista puutettahan ei ole, sillä suuri osa, erään tutkimuksen mukaan jopa 40 %, opiskelupaikoista huomataan tyhjiksi, sitten kun pöly on hälvennyt hakurynnäköön jälkeen ja työ alkaa. Tämä päätökokeen vääristymä heijastuu koulun työhön ja haittaa tasapainoista kehitystä.

Äidinkielen opetusta ja oppimista tutkitaan Suomen korkeakouluissa melkoi-

sesti, niin kuin toukokuussa 1984 pidetty tutkijain seminaari osaltaan todisti. Vähitellen alkaa hahmottua jonkinlainen kokonaiskuva. Siitä on johdettavissa koko joukko suosituksia, mutta koulutuksen kysymykset kytkeytyvät toisiinsa ja laajemmin yhteiskuntaan ja kulttuuriin niin, että liikahduksia on työläs panna alulle ja seurauksia vaikea ennustaa.

SIRPPA KAUPPINEN

LÄHTEET

- DAHLLÖF, URBAN 1981: Timplaneförändringar på grundskolestadiet i ett långtidsperspektiv. Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 43. Uppsala.
- KAUPPINEN, SIRPPA 1982: Kansakoulun ja oppikoulun äidinkielen opetussuunnitelman kehitys autonomian ajalta 1950-luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 5.
- RAURAMO, SIRKKA-LIISA 1984: Kirjoitus kolmantena ja neljäntenä kouluvuonna. (Käsikirjoitus.)
- SARMAVUORI, KATRI 1983a: Äidinkielen perustaidot peruskoulun kuudennella luokalla. AO-projektin raportti 3. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita B: 7.
- 1983b: Seitsemäsluokkalaisten persoonallisuus ja äidinkielen opetuksen tavoitteiden saavuttaminen. ABC-projektin raportti 9. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 15.
- VIITANIEMI, EERO 1981: Lukutaito kansakoulussa ja peruskoulussa. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksen julkaisusarja A: 81.